

**MITŐL LESZ VALAKI FELNŐTT?
A CSALÁDI SZEREPÁTMENETEK ÉS AZ ÖNÁLLÓVÁ VÁLÁS
SZEREPE A FELNŐTTSÉG MEGÍTÉLÉSÉBEN¹**

MURINKÓ LÍVIA

Hogy egy társadalomban kit tekintenek felnőttnek, az nem csupán biológiai kérdés és nem egyszerűen jogi kategória. A szűkebb és tágabb környezet megítélésétől is függ, hogy egy fiatal nő vagy férfi megfelel-e annak a képnek, amely a társadalomban a felnőtt létről kialakult. A 18. életév betöltésén kívül még számos szempontja lehet annak, hogy valakit felnőttnek tekintsenek: a szóban forgó személy legyen felelősségteljes, döntésképes, anyagilag el tudja tartani magát, legyen lakása, munkája és saját családja stb.

Az elmúlt évtizedekben a felnőtté válás folyamata jelentősen átalakult. Azok az életesemények, amelyeket jellemzően a felnőttiséggel szokás azonosítani – ilyen például a tanulmányok befejezése, a munkába állás, vagy a saját család alapítása – későbbi életkorban, vagy egyáltalán nem következnek be, és az életutak változatossága is megnőtt. Emiatt lehetséges, hogy a felnőttiség megítélésének egyéni, pszichológiai szempontjai napjainkra felértékelődtek.

Elemzésünkben azt vizsgáljuk, hogy Magyarországon az emberek milyen tényezőket tartanak fontosnak ahhoz, hogy valakit felnőttnek lehessen nevezni. Választ keresünk arra, hogy mennyire lényegesek a különböző pszichológiai jellemzők és szerepátmenetek, és milyen társadalmi különbségek figyelhetők meg a felnőtté válás megítélésében. Az eredmények ismertetése előtt áttekintjük az életút kulturális szakaszolódásával kapcsolatos elméleti megközelítéseket, különös tekintettel a felnőtté válásra, majd összefoglaljuk azoknak a korábbi kutatásoknak az eredményeit, amelyek a felnőttiséghez fontosnak tartott tényezőket vizsgálták.

¹ A tanulmány az OTKA által támogatott „The Timing of Life: Understanding the Consequences of Individualization for the Organisation of the Life Course in Europe” című kutatás (NN 76648) és a „The Timing of Life: Understanding Cross-National Differences in the Organisation of the Life Course in Europe” European Science Foundation HumVIB projekt keretében készült. A szerző köszönettel tartozik Spéder Zsolt-nak az elméleti bevezető korábbi változataihoz fűzött megjegyzéseiért és tanácsaiért, valamint Füstös Lászlónak, hogy a szerző által megszerkesztett kérdések bekerülhettek az ESS magyar kérdőívébe.

1. Az életút kulturális szakaszolódása és a felnőtté válás

Az egyének életútja egymástól elkülönülő részekre tagolódik, amelyekhez a társadalom és az egyén által is értelmezhető és elfogadott jelentések társulnak² (Buchmann 1989). Az életút kulturális szakaszolódásával foglalkozó kutatások fő kérdése, hogy a születéstől a halálig tartó időt egy adott társadalomban az egyének hogyan osztják különálló szakaszokra, milyen kognitív térképpel rendelkeznek a szakaszok számára, sorrendjére, hosszára, elnevezésére és tartalmára vonatkozóan (Neugarten – Hagestad 1976).

A kutatók egy része az életszakaszok elkülönülését a modern társadalmak történetileg kialakuló tulajdonságának tekinti, amelynek során fokozatosan nőtt az egymástól megkülönböztethető szakaszok száma (Neugarten – Hagestad 1976; Klein 1990; Settersten – Mayer 1997). A gyermekkor a nyugati társadalmakban csupán a 17–18. század során vált önálló, a felnőtt kortól minőségleg élesen elkülönülő szakasszá (Ariès 1962). Később a gyermekkor kisgyermekkorra és serdülőkorra, a felnőttkor fiatal felnőttkorra, középkorra és idős korra, az idős kor pedig fiatal-idős és idős-idős életszakaszra bomlott, továbbá a serdülőkor és a fiatal felnőttkor közé beékelődött az ún. posztadoleszcencia.

Az életút kollektív reprezentációja nem független azoktól a formális szabályoktól, amelyek az egyén társadalmi térben és időben történő előrehaladását irányítják, valamint a pozíciókhoz és szerepekhez való hozzáférést meghatározzák. A szabályok meghatározásában és betartatásában jelentős szerepe van az államnak, amely egy formalizált, standardizált és bürokratizált életutat hoz létre. Ennek eredményeképpen az életút bizonyos aspektusai intézményesen meghatározottak, még más elemek nem intézményesülnek. Két folyamat játszódhat le: az individualizáció során az életutat kevésbé korlátozzák a szokások és a tradíciók, az egyén döntési szabadsága megnő, míg a standardizálódás értelmében, maga az életút, egyre inkább igazodik (az állami szabályozás által meghatározott) mintákhoz (Buchmann 1989).

Az elmúlt évtizedekben az életutak rugalmasabbakká, individualizáltabbakká, kevésbé megjósolhatókká és szabálytalanabbakká váltak, és egy csoporthoz vagy társadalomhoz való tartozás kevésbé határozza meg azokat. Az életút életkor szerint destandardizálttá vált; az átmenetek időzítése már kevésbé a társadalmi normákon és a korábinál nagyobb mértékben az egyéni preferenciákon alapul (Brückner – Mayer 2004). Az életkori normákat övező konszenzus csökkent, és várhatóan kevesebben szankcionálnák az áthágásukat (Kohli 1986, 2007).

Mivel az életút felosztása nem egyszerűen biológiai kérdés, a felnőtt státus és a felnőtté válás is társadalmi konstrukciók, amelyek az adott társadalom

² A kutatók különböző fogalmak segítségével írják le ezt a jelenséget: informális életkori szerveződés (Kerzer 1989; Settersten – Mayer 1997; Settersten 2006a), kulturális térképek és társadalmi menetrendek (Buchmann 1989) vagy az életciklus mentális térképei (Neugarten – Hagestad 1976).

gazdasági, politikai és társadalmi viszonyaitól függenek. Közkeletű nézetek vannak arról, hogy mi a felnőttkor, mit jelent felnőttnek lenni, és milyen ismérvek tesznek valakit felnőtté (Arnett 1997).

Az elmúlt évtizedekben az ipari társadalmakban a felnőtté válás folyamata jelentősen átalakult. Az átmenet fokozatossá vált, a „felnöttség” határai elmosódtak. A szülőktől való leválás általában egyre későbbi életkorokra tevődött, és az önállósodás az egyes dimenziókban eltérő életkorokban megy végbe: lehetséges, hogy valaki bizonyos szempontokból már felnőtt, de más szempontokból még nem; az önállóságot nem egyszerre éri el, hanem fokozatosan alakítja ki. A felnőtté válás folyamata részben visszafordítható, mert a döntések (a gyermekvállalás kivételével) nem véglegesek. A tanulásban, a munka világában, vagy a családi életben bekövetkező törések esetén könnyen előfordul, hogy a fiatal felnőtt anyagi, lakhatási vagy egyéb szempontból újra a szüleire lesz utalva (Wallace – Kovatcheva 1998; Liefbroer 1999; Shanahan 2000; Vaskovics 2000; Furstenberg et al. 2003, 2004; Settersten 2006b; Somlai 2007).

A felnőtté válás átalakulásához kulturális változások is hozzájárultak. A múlthoz képest a fiatal felnőttek viselkedésére kevésbé hatnak a normatív előírások (Buchmann 1989). A szülői tekintély, az egyház és a közösségek viselkedést befolyásoló szerepe jelentősen csökkent. Az individualizáció általános folyamata, amelynek során az egyének egyre szabadabban eldönthetik, hogyan élnek a saját életüket, megnövelte a fiatal felnőttek döntési autonómiáját. A felnőtté válás kitolódásával és fokozatossá válásával párhuzamosan nem alakult ki egy új normatív, standard életút, hanem megnőtt a változatosság. A fiatal felnőttek egyénileg különbözőképpen időzítik a felnőtté váláshoz vezető eseményeket, és változatos sorrendben élnek át azokat (Liefbroer 1999).

A felnőtté válás folyamatának átalakulását több szerző olyan mértékűnek találta, hogy egy új életszakaszként tekint a felnőtt státusba történő elhúzódnó átmenetre. Véleményük szerint a kitolódó képzési szakasz, a munkaerőpiacra való késleltetett belépés, a családalapítás halasztása következtében intézményszerűsült az az életszakasz, amikor az életkora alapján fiatal felnőtt még nem tudja, vagy nem akarja vállalni a felnőtté válással járó szerepeket és kötelezettségeket (Vaskovics 2000; Furstenberg et al. 2004). A serdülőkor és a felnőttkor közé beékelődő átmeneti időszakra – amikor a fiatal felnőttek bár jogilag felnőttnek számítanak, sok szempontból mégsem azok – különböző elnevezések születtek. Például Kenneth Kenniston (1968) és utána sokan mások, pl. Vaskovics László (2000) *posztadoleszcenciának*, Klein (1990) ifjúságnak (*youth*), Jeffrey Arnett kibontakozó felnőtté válásnak (*emerging adulthood*) (Arnett 2000), Côté (2000) fiatalságnak (*youthood*) nevezte az átmenetnek ezt az időszakát.

2. A felnőtté válás jellemzői Magyarországon

Nem beszélhetünk a felnőtté válás társadalmi reprezentációjáról anélkül, hogy szót ne ejtenénk arról, ezen a téren ténylegesen milyen változások zajlottak le Magyarországon az elmúlt évtizedekben. A fiatalok életkezdésének lehetőségei és kontextusa a rendszerváltást követően Magyarországon jelentősen átalakultak. Összességében elmondható, hogy 1990 és 2007 között a felnőtté válás folyamatát jellemző életesemények rendszerint később következnek be, a felnőtt szerepek átvétele időben kitolódott, és megnőtt az életutak változatosága, heterogenitása.

Az 1990-es években megjelent és állandósult az ifjúsági munkanélküliség, az iskolai tanulmányaikat befejező fiatalok egy részének nehezzé, esetleg lehetlenné vált a belépés a munkaerőpiacra, a pályakezdés kitolódott. Az első állások gyakran bizonytalanok és rosszul fizetettek, a tanulás és a munka közötti átmenet bizonytalanabbá és rugalmassá vált. A fiatalok a kialakult helyzetre válaszul megpróbálták tovább az oktatási rendszerben maradni, amelyet a felsőoktatás expanziója sokak számára lehetővé is tett (Bukodi – Róbert 2005; Laki 2006). Az 1990-es évek töretlen felsőoktatási expanziója következtében a tízezer lakosra jutó hallgatók száma 1990 és 2008 között a négyszeresére nőtt, ezen belül főként a nem nappali tagozatosoké (levelező, távoktatás és esti képzések) emelkedett dinamikusán (Kozma 2010). A várható tanulmányi idő 1990 és 2008 között 13,8-ről 17,8 évre nőtt, vagyis egy iskoláit 7 éves korában elkezdő diák 21 éves kora helyett várhatóan 25 éves korában fejezi be a tanulmányait, amennyiben a jelenlegi beiskolázási arányok a jövőben is fennállnak (OECD 2000. 134; OECD 2010).

Az önálló életkezdés, a családalapítás életkora is kitolódott, a fiatalabb generáció körében egyre inkább elterjedtek az élettársi kapcsolatok, a termékenység visszaesett (Spéder 2005). Az első házasságkötés átlagos életkora a nők körében 22 évről 27,9 évre, a férfiak esetében 24,7 évről 30,4 évre emelkedett (UNECE). A nők az első gyermekük megszületésekor 1990-ben átlagosan 23, 2008-ban 27,7 évesek voltak (KSH). A házasságon kívüli születések aránya 1990 és 2008 között a háromszorosára, 13,1%-ról 39,5%-ra nőtt (Eurostat).

A szocialista lakásépítési struktúra felbomlásával az önálló lakáshoz jutási módok száma beszűkült, bérlakás-szektor alig létezik, a lakáshoz jutás szinte egyetlen lehetősége a tulajdonszerzés (Dóra 1997; Székely 2002). A szülői házból való elköltözés életkora fokozatosan későbbre tolódik, rendszerint a tanulmányok befejezése és az első munkahely megszerzése után következik be, és egyre gyakoribb, hogy a fiatalok a szülői házból közvetlenül saját lakásba költöznek (Murinkó 2009; Spéder et al. 2009).

3. A felnőtttség lehetséges kritériumaival foglalkozó kutatások eredményei

Az egymást követő életszakaszok számos szempont szerint megkülönböztethetők egymástól. Az egyikből a másikba való átmenet több kritériumhoz is köthető: a biológiai vagy pszichológiai fejlettség fokához, az életévek számához, vagy bizonyos életesemények megéléséhez, beleértve az intézményesült és az informális szerepátmeneteket. A továbbiakban a felnőtté válás példáján keresztül mutatjuk be a lehetséges ismerveket, áttekintve az életkor, a társadalmilag szabályozott szerepátmenetek és a pszichológiai szempontok fontosságával foglalkozó kutatások leglényegesebb eredményeit.³

3.1. Életkor

Az életévek száma a jelenlegi bürokratikus társadalmakban az emberek nélkülözhetetlen jellemzője, az életkor szerinti felosztás pedig a standardizált életút egyik legszembetűnőbb tulajdonsága. Sok törvény és szabályozás a jogokat, kötelezettségeket és jogosítványokat az életkor alapján határozza meg (Riley 1972; Neugarten – Hagestad 1976; Buchmann 1989; Settersten 2006a). Az állam az életkor szerinti strukturálódás minden szakaszára hatást gyakorol különböző törvények, szabályozások és életkor alapján meghatározott normák révén (pl. az abortuszra, a gyermekgondozási intézményekre, a tankötelezettségre, a munkavállalás életkorára, a nyugdíjkorhatárra vonatkozó jogszabályok) (Mayer – Müller 1986; Mayer – Schoepflin 1989; Kertzer 1989).⁴

Az életkor formális jelentései közé tartoznak a jogi életkori határok. A legtöbb fejlett országban a nagykorúság kezdete a 18 éves kor betöltése, azonban a büntethetőség, az alkoholfogyasztás, a jogosítványhoz jutás, a házasságkötés, az iskola befejezése, a szavazás, a sorkatonai szolgálat vagy a jóléti juttatásokra való jogosultság jogi életkori határai ettől eltérhetnek (Riley 1972). Európában például az iskolaköteles kor 15, 16 vagy 18 éves korban ér véget, a gyermekeknek járó állami juttatások általában 15–18 éves korig járnak, de ha a fiatal még tanul, meghosszabbíthatók. Szavazni szinte mindenhol 18 éves kortól lehet, azonban a választhatóság alsó életkori határa számos országban ennél 3–7 év-

³ A felnőtttség a felsorolt szempontokon kívül kötődhet a tipikustól eltérő, váratlan, tragikus vagy látszólag súlytalan tapasztalatokhoz és élményekhez is (például az első részvétel egy fontos családi döntés meghozatalában, vagy egy közeli rokon halála) (Settersten 2006b).

⁴ Az életkor csak az adott kultúrában a különböző életkorokhoz társított jelentések ismeretében értelmezhető. A társadalmi életkor megmutatja, hogy az egyén viselkedése és szerepei mennyiben felelnek meg az adott életkori csoportba tartozóktól a társadalom többi tagja által elvártnak. A társadalmi idő mint normatív kategória megadja bizonyos életesemények elfogadott életkorát, és egyben meghatározza, hogy mi számít viszonylag 'korai' vagy 'késői' átmenetnek (Elder 1975; Neugarten – Hagestad 1976; Settersten – Mayer 1997; Elder et al. 2006).

vel magasabb. Magyarországon a jogi értelemben vett felnőtt kor a felsorolt szempontok alapján 18 éves korban kezdődik (Eurostat 2009. 17).

Kutatási eredmények szerint Európában a felnőtté válás folyamatának heterogenitása és időbeli elhúzódnása ellenére széles körű társadalmi egyetértés van a felnőtté válás életkorával kapcsolatban. Ez az állami szabályozás szerepére utal. A European Social Survey 2006. évi vizsgálatában (Murinkó – Spéder 2009) a válaszadók 87%-a meg tudott nevezni egy olyan konkrét életkori határt, amelytől kezdve felnőttnek lehet valakit tekinteni. A válaszadók megítélése szerint a nők átlagosan 18–20 éves korban, a férfiak pedig mintegy két évvel később válnak felnőtté. A legtöbben minden országban a 18. és a 20. életévet jelölték meg, amikortól egy lányt vagy fiút felnőttnek lehet tekinteni. Magyarországon az átlagérték a nőkre vonatkozóan 19,1 év, a férfiakra 21,7 év volt.

A fiatalok kvalitatív kutatási eredmények szerint is könnyedén meg tudták határozni azt az életkori határt, amelynek elérésétől kezdve felnőttnek érezték magukat. Ezt rendszerint fontos tapasztalatokhoz kötötték, amelyek eseményeire visszaemlékezve tudták a konkrét életkort pontosan megjelölni. A 18. és 21. életév azonban (ezek az Egyesült Államokban a felnőtté válás jog által meghatározott életkori határai) sok fiatal számára önmagában is szimbolikus jelentéssel bírtak, és a felnőttkorral járó jogok és kötelezettségek teljes elérését jelölték. Más kritériumokkal összehasonlítva azonban ahhoz, hogy valakit felnőttnek lehessen tekinteni a válaszadóknak csak kevesebb, mint fele tartotta fontos szempontnak az életkort (Arnett 1997; Settersten 2006b).

3.2. A társadalmilag szabályozott szerepátmenetek szerepe a felnőtté válásban

A felnőtté válás kutatásának hagyományos szociológiai megközelítése szerint a felnőtté válás fogalmát bizonyos szerepekből való kilépés és más szerepekbe való belépés révén határozzák meg (Hogan – Astone 1986). A felnőtté válás ebből a nézőpontból azt jelenti, hogy a tanulmányok befejezése és a munkaerőpiacra való belépés révén a függő helyzetű diákból anyagi és társadalmi értelemben független munkavállaló lesz; tartós partnerkapcsolat kialakítása és/vagy házasságkötés révén az egyedülállóból élettárs vagy házastárs, a gyermekvállalás révén pedig a gyermektelenből szülő válik. Azonban az, hogy pontosan mely események lényegesek és hogyan viszonyulnak egymáshoz, időben, társadalmanként és társadalmi csoportonként eltérhet (Logan et al. 1992; Settersten et al. 2005).

Viszonylag kevés kvantitatív kutatás vizsgálta, hogy mennyire fontos bizonyos életesemények megélése a felnőtté váláshoz. A 2002. évi General Social Survey azt tudakolta, hogy általánosságban az emberek mennyire tartanak fontosnak bizonyos szerepátmeneteket a felnőtté válásban. (A vizsgált életesemények/szerepátmenetek a következők voltak: anyagilag függetlenné válni a szü-

lőktől/gondviselőktől, a szülői háztartástól külön élni, befejezni a formális tanulmányokat, teljes idejű munkát vállalni, képesnek lenni anyagilag eltartani egy családot, megházasodni és gyermeket vállalni). A hét felsorolt életesemény közül szinte mindenki (94–97%) lényegesnek tartotta az iskola befejezését, az anyagi függetlenség megteremtését, a teljes munkaidős állást, és azt, hogy el tudjon tartani egy családot. 82% szerint lényeges a szülői házból való elköltözés, 55% szerint a házasságkötés, 52% szerint pedig a gyerekvállalás (Furstenberg et al. 2004; Smith 2004).

Ami az egyes szerepátmenetek relatív fontosságát illeti, Settersten (2006b) eredményei szerint a házasságkötés és a gyermekvállalás későbbre halasztása, valamint a bizalmas kapcsolatok törekenysége miatt ezek az életesemények kevésbé tűnnek fontosnak a fiatalok számára. Mindazonáltal, amint férjjé, feleséggé, szülővé válnak, a fiatalok elismerik, hogy ezek a tapasztalatok nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy önmagukat felnőttként határozzák meg. Az önálló háztartás fenntartása és a szülői házból való elköltözés szorosan kapcsolódnak a felnőttiség fogalmához. Ezeket azonban sok olyan fiatal nem tudja megvalósítani, akiknek lakáshoz jutási lehetőségei korlátozottak, lakhatási költségei magasak, vagy akik nagyvárosi környéken élnek. Az anyagi függetlenséget általában a felnőttiség lényeges feltételének tekintik, annak ellenére, hogy a közép- és felső osztályhoz tartozó fiatal amerikaiak akár még a harmincas éveik derekán is jelentős összegre rúgó anyagi támogatást kapnak a szüleiktől.

Tomanović és Ignjatović (2006) kérdőíves vizsgálatában a következő életeseményekhez kapcsolódó attitűdöket elemezték: partnerkapcsolat, házasság, gyermekvállalás, kibocsátó családtól való függetlenedés, saját sorsról való döntéshozás képessége. A 17–35 év közötti szerbiai válaszadók a családi átmeneteket tartották a legfontosabb előfeltételnek a felnőtté váláshoz, a tanulmányok befejezése, a munkavállalás és az anyagi függetlenség pedig a családalapítás feltételeiként jelentek meg.

A European Social Survey 2006. évi felvétele során 25 európai országban tették fel a kérdést: ahhoz, hogy egy nőt/férfit felnőttnek tartsanak, mennyire fontos, hogy már elköltözött a szülői házból, teljes munkaidejű állása van, partnerrel él és gyermeke született. A válaszadók összességében a legfontosabbnak a munkavállalást tartják – főleg a férfiak felnőtté válásához. A szülői házból való elköltözést a skandináv országokban tartják a leglényegesebbnek, a partnerkapcsolatot és a gyermekvállalást pedig Kelet-Európában. Magyarországon a férfiak számára a munkavállalás a leglényegesebb (46%), amelyet a szülői házból való elköltözés (25%), a partnerkapcsolat (16%) és a gyermekvállalás (14%) követ. A nőkről nyilatkozva szintén a munka áll az első helyen (29%), ezt a szülővé válás (19%), a partnerkapcsolat (17%) és az elköltözés (13%) követi (Murinkó – Spéder 2009).

3.3. A pszichológiai szempontok jelentőségét alátámasztó eredmények

Az 1990-es években a szociológusok és életútkutatók hagyományos szerep-alapú megközelítésével szemben a pszichológiai nézőpont képviselői a saját tapasztalatok jelentőségét kezdték hangsúlyozni. E szerzők szerint a felnőtté válás megítélésében az individuális szempontok jóval fontosabbak, mint a kollektív szerepátmenetek, bár az egyének között jelentős különbség és változatosság figyelhető meg.

Azt, hogy az életeseményeket a fiatalok miért tartják viszonylag lényegtelennek a felnőtté váláshoz, Arnett (1997) elsősorban a növekvő individualizmussal magyarázza. Az egyének egyre gyakrabban találkoznak ugyanazoknak a szerepeknek a nagyon eltérő megvalósulásaival. Nem egyértelmű többé, mit jelent az, hogy valaki diák, anya vagy nyugdíjas, az egyes szerepek elválaszthatatlanná válnak a kontextusuktól. Ezáltal elmosódott a szerepek jelentése, a szerepekkel kapcsolatos elvárások is homályosabbakká és gyengébbekké váltak (Shanahan 2000; Pallas 2007). Emellett fontos szerepe van annak, hogy a tanulmányok befejezésének, a házasságkötésnek és az első gyerekvállalásnak a medián életkora megnőtt. Ezek továbbra is fontos életesemények, azonban a fiatalok már azelőtt, hogy átélnék őket, felnőttnek tekintik magukat (Arnett 1997).

A fiatalok saját magukról alkotott elképzeléseit vizsgálva, Greene és szerzőtársai (1992), Scheer és munkatársai (1996), Horowitz és Bromnick (2007), valamint Arnett (1997, 1998, 2000) arra a következtetésre jutottak, hogy a belső, pszichológiai folyamatok fontosabbak a felnőtté válásban, mint a szerepátmenetek. Szerintük a felnőtté válás legfontosabb jellemzői individualisztikusak és pszichológiaiak. Azt hangsúlyozták, hogy a fiatal felnőttek a felnőtté válásra általában egy fokozatos, belső folyamatként tekintettek, amelyet nem különálló események jeleznek. Így a felnőtté válás jelentése végső soron megfoghatatlan és szubjektív. Arnett (1997) hozzátette, hogy ezek az eredmények nem kérdőjelezik meg annak a kutatási irányzatnak a létjogosultságát, amely a szerepátmenetek mintázatait vizsgálja. Épp ellenkezőleg: kiemelik, hogy mennyire fontos tanulmányozni az átmenetek változó kulturális jelentését.

Arnett vizsgálataiban (1997) legfontosabb egyéni ismérvek a saját magukért való felelősségvállalás (92–94%) és a személyes értékekkel és meggyőződéssel kapcsolatos döntések önálló meghozatala (78–80%) voltak. A más felnőttekkel mint egyenlő felekkel kialakított személyes kapcsolat (69–72%) szintén a lista elejére került. Csupán két életeseményt tartott a fiatal válaszadók több mint fele fontosnak: a szülőktől való anyagi függetlenséget (66–73%) és az önálló háztartás kialakítását (57–60%). Csak kevesen említették a gyermekvállalást mint a felnőtté váláshoz lényeges feltételt (12–14%). Mindössze 10–18% gondolta, hogy a tanulmányok befejezése, a házasságkötés és saját lakás vagy ház vásárlása a felnőtté válás fontos kritériumai lennének. Ezek helyett a teljes

idejű állás és egy hosszú távú pályaképnek való elköteleződés némileg fontosabb szempontnak bizonyultak (17–28%).

3.4. A két nézőpontot egyesítő kutatások

A hagyományos, szerep-alapú megközelítést a pszichológia részéről ért kihívás hatására kialakult egy új kutatási irány, amely együttesen vizsgálja a szerepátmenetek és a pszichológiai jellemzők szerepét és azok egymáshoz való viszonyát a felnőtttség megítélésében. Képviselői szerint a pszichológiai és a szociológiai kutatások mesterségesen választják szét ezt a két területet, amelyek pedig ugyanannak az éremnek a két oldalát jelentik. Ennek a szembeállításnak az oka véleményük szerint egyrészt módszertani jellegű, másrészt a nem eléggé kidolgozott elméleti háttérre vezethető vissza (Andrew et al. 2007).

Kvantitatív kutatások szerint a fiatal felnőttek jelentős része a szerepátmeneteket és az individualisztikus jellemzőket egyaránt fontosnak tartja ahhoz, hogy valakit felnőttnek lehessen tekinteni (Scheer – Palkovitz 1994; Westberg 2004). Scheer és Palkovitz (1994) vizsgálatában a fiatalok mintegy fele mind az életeseményeket, mind a belső, pszichológiai jellemzőket fontosnak tartotta a felnőtttséghez. Csak 20% nevezett meg kizárólag szerepátmenetet, 29% pedig kizárólag individualisztikus jellemzőket. A felnőtt státust leggyakrabban a következőkkel jellemezték: anyagi függetlenség, tanulmányok befejezése, felelősségvállalás és autonóm döntéshozatal.

Kvalitatív interjúk eredményei szerint a fiatal felnőttek valóban elismerik, hogy a szerepátmenetek a felnőtté válás fontos mérföldkövei, és a jelentőségüket abban látják, hogy elősegítik bizonyos elvont személyiségjegyek kifejlődését, mint az érettség, a kontrol vagy a felelősségvállalás (Plug et al. 2003; Settersten 2006b; Andrew et al. 2007; Hartmann – Swartz 2007; Molgat 2007; Aronson 2008).

Pallas (2007) mélyinterjúból a felnőtttségnek egy olyan képe bontakozott ki, amely legerősebben az érettség, a saját magukért és másokért, a családért és a közösségért vállalt felelősség fogalmára támaszkodik, és nem annyira a függetlenség fogalmára. Andrew és munkatársai (2007) által végzett fókuszcsoporthoz tartozó résztvevői is a felelősségvállalást tartották a legfontosabbnak: az egyén képes a családjától függetlenül döntéseket hozni, beváltja a vállalt kötelezettségeit és vállalja a döntései következményeit. A második legfontosabb tényező a függetlenség, főként anyagi értelemben, amelyet a felelősségvállalással összefüggésben értelmeztek. A harmadik leggyakrabban említett faktor a stabil személyiség volt. Ami a szerepátmeneteket illeti, valamiféle munkavégzést szükségesnek tartották a felnőtttséghez, főként azért, mert felelősségvállalásra, elköteleződésre nevel, és hozzájárul az anyagi függetlenséghez. A szülővé válás véleményük szerint nem tesz senkit automatikusan felnőtté, csak ha nagyobb

felelősségvállalással párosul, bár a nők esetében nagyobb a szerepe. A partnerkapcsolatot szintén nem tartották a felnőtt lét elengedhetetlen kellékének, sőt, úgy látták, hogy egy hosszú távú kapcsolat akár hátráltathatja is a felnőtté válás szükséges függetlenség és az önállóság elérését. Az oktatási rendszerben való részvétel megítélése kettős volt: egyrészt felelősségvállalásra, toleranciára, önállóságra, önismeretre tanít, másrészt azonban egy társadalmi moratóriumot jelent, amely késlelteti a felnőtté válást.

3.5. Társadalmi különbségek vagy homogenitás

A szerepátmenetek és a pszichológiai jellemzők fontosságát vizsgáló kutatások eredményei szerint a válaszadó személyes tapasztalatainak és társadalmi-gazdasági helyzetének korlátozott hatása van a felnőtté válással kapcsolatos véleményére.

A nemek szerinti eltérésekre a legtöbb kutatás nem tér ki. Míg a tradicionális kultúrákban a felnőtté válás felkészültséggel kapcsolatos elvárások szigorúan nem-specifikusak, és a férfiak esetében kevésbé normatívak, a kutatási eredmények szerint a felnőtt nővé és férfivá válás ismérvei között alig található eltérés (Arnett 1998). A férfiakról azt tartják, hogy néhány évvel később válnak felnőtté, mint a nők, és a szerepátmeneteket is – főként a munkába állást és a szülői házból való elköltözést – fontosabbnak tartják a férfiak, mint a nők életében (Murinkó – Spéder 2009).

Plug és munkatársai (2003) holland fiatalokkal készített életút-interjúik szerint a felnőtté válásról alkotott elképzelések jelentősen eltértek a nem és a társadalmi helyzet metszetében. Az alsóbb osztálybeli fiatalok a felnőtté válást elsősorban a családalapítással és a munkába állással azonosították (az előbbi különösen a nők említették gyakran). A magasabb társadalmi helyzetű férfiak inkább az egyéni fejlődéssel, a nők egy része a munka, a család és pszichológiai jellemzők együttesével írták le a felnőtté válást. A középosztálybeli fiatalok az önállóságot, a karriert, a családalapítást és a személyes célok megvalósítását tekintették a legfontosabbnak. Aronson (2008) szerint a nők esetében a tanulmányok befejezése csak a munkásosztályból származók számára lényeges.

Az életkor szerinti különbségekkel kapcsolatban Arnett (1997, 2001) feltételezi, hogy mivel az individualizmus a fiatal kohorszok körében erősebb, a szerepátmenetek a szülei és nagyszülei számára nagyobb jelentőséggel bírtak a felnőtté válás során. A középkorúak felnőtté válás-fogalma szintén különbözhet a fiatalabbakétól, mivel sokuk már átélte a kérdéses eseményeket, és a függetlenség kérdése fontosabbnak és időszerűbbnek tűnhet a fiatalabbak számára. Eredményei szerint (Arnett 2001) az egyetlen eltérés, hogy a középkorúak a szerepátmeneteket egy kicsit fontosabbnak tartották a felnőtté váláshoz, mint a fiatalabb válaszadók.

A kvantitatív kutatások egy része (Furstenberg et al. 2004; Smith 2004) szerint az idősebbek, az özvegyek és a házások szerint a család eltartása, a gyerekvállalás és a házasságkötés fontosabb, mint a fiatalabbak és a nőtlenek, hajadonok szerint. A szerepátmenetek az etnikai háttérű fiatalok számára is fontosabbnak (Arnett 2003).

Az egyes szerepátmeneteknek tulajdonított jelentés nagyban függ attól, hogy a személy átélte-e már azokat (George 1993). Az eredmények azonban e hatás irányát illetően ellentmondóak. Akik már átérték a családi étellel kapcsolatos átmeneteket, körülbelül kétszeres valószínűséggel érezték magukat felnőtteknek, mint a többiek (Shanahan et al. 2005). Más kvantitatív eredmények szerint azok a fiatalok, akik már átérték bizonyos szerepátmeneteket, kisebb jelentőséget tulajdonítanak ezeknek a felnőttiségben (Westberg 2004). Abban egységesek az eredmények, hogy akinek már született gyermeke, fontosabbnak tartja a gyermekvállalást a felnőtté válásban, mint a gyermektelenek (Arnett 1997; Westberg 2004; Settersten 2006b).

4. Adatok és módszerek

Jelen tanulmány a European Social Survey (ESS) kétévenként ismétlődő nemzetközi kérdőíves kutatás 2008. évi negyedik kérdezési hullámának magyar adatain alapul, amelynek keretében 1544 főt kérdeztek meg a felnőtt lakosságot reprezentáló országos mintán.⁵ A magyar kérdőív a nemzetközi kérdéseken kívül tartalmazott néhány kiegészítő kérdést is, amelyeket a válaszadók maguk töltöttek ki. A felnőtté válással kapcsolatos véleményekre vonatkozó kérdések is ebben a blokkban kaptak helyet.⁶ Az önkitöltős blokkot véletlenszerűen két almintára bontották annak alapján, hogy a kérdezett páros, vagy páratlan napon született-e. Az „A” blokkban nőkre, a „B” blokkban pedig férfiakra vonatkoztatva tették fel ugyanazokat a kérdéseket. A minta hasznosított elemszáma 1325 fő.⁷

A felnőtté válásban fontosnak tartott tényezőket a következő kérdés segítségével vizsgáltuk:

⁵ Európai Társadalomtudományi Elemzések (EUTE) – European Social Survey (ESS). Konzorcium: MTA Politikai Tudományok Intézete és MTA Szociológiai Kutató Intézete. A magyar kutatás vezetője: Füstös László, az MTA doktora (MTA SZKI).

⁶ Az önkitöltős kérdőív kitöltési aránya igen magas volt (94%), és a válaszadók túlnyomó többsége a kérdezőbiztos jelenlétében válaszolt a kérdésekre, csak kevesen juttatták vissza egy későbbi időpontban vagy küldték el postán. Kétharmad teljesen egyedül, segítség nélkül, 13% kérdezői segítséggel töltötte ki, minden ötödik pedig a főkérdőívvel megegyező módon, kérdezz-felelek módszerrel válaszolt.

⁷ Összesen 219 főt zártunk ki az elemzésből: 92 fő nem töltötte ki az önkitöltős kérdőívet, 34 főnél található a függő változók közül legalább egynél, 93 fő esetében pedig valamely független változónál adathiány.

4. Ön szerint ahhoz, hogy egy LÁNYT/FIÚT ma Magyarországon *felnőttnek* tekintsenek, mennyire fontosak a következő dolgok? Jelölje be azt a kockát, amelyik válaszáának megfelelő! Soronként egy válasz lehetséges!

	Egyáltalán nem fontos	Nem fontos	Fontos	Nagyon fontos
Felelősséget vállaljon a cselekedeteiért	1	2	3	4
Gyermeke szülessen	1	2	3	4
Ne függjön anyagilag a szüleitől	1	2	3	4
Nagykorú legyen (betöltse a 18. életévét)	1	2	3	4
A szüleitől külön éljen	1	2	3	4
Házasságot kössön	1	2	3	4
Teljes munkaidejű állása legyen	1	2	3	4
Saját ügyeiben szabadon dönthessen	1	2	3	4
Befejezze az iskoláit	1	2	3	4
Tartós párkapcsolatot alakítson ki	1	2	3	4

Az elemzésünkben használt adatbázis újdonságát az adja, hogy az ESS vizsgálatán kívül Magyarországra vonatkozó adatok eddig nem álltak rendelkezésre. A vizsgált tényezők széles köre lehetővé teszi, hogy az egyéni, belső szempontok és a társadalmilag szabályozott szerepátmenetek relatív fontosságát és egymáshoz való viszonyát is megvizsgáljuk. A nőkre és a férfiakra vonatkozó vélemények külön elemezhetők. A négyfokú skála használata lehetővé teszi, hogy a válaszadók az egyszerű „fontos-nem fontos” dichotómiánál árnyaltabban fejezzék ki a véleményüket, a gyakran nehezen értelmezhető, egyfajta „nem tudom” válaszként is felfogható középső válaszkategória hiánya pedig állásfoglalásra készlet.⁸ Emellett számítani lehetett arra, hogy a kérdőív önálló kitöltését is segíti, ha a válaszkategóriák száma viszonylag alacsony.

Az adatbázis és a kérdésseltevés számos pontban különbözik az előzőekben ismertetett kvantitatív vizsgálatoktól. A korábbi kutatások egy része nyitott kérdés segítségével vizsgálta, hogy mi tesz valakit felnőtté (Greene et al. 1992), mások statisztikai modellekkel keresték a választ arra a kérdésre, hogy a felnőttég önértékelése milyen egyéni tényezőktől függ (Shanahan et al. 2005; Benson – Furstenberg 2007). A kérdőíves kutatások egy harmadik csoportja bizonyos szempontokat felsorolva azt tudakolta, azok fontosak-e vagy sem általánosságban a felnőtté váláshoz (Arnett 1997, 2003), vagy melyik a legfontosabb közülük (Scheer et al. 1996). Ezek a kényelmi mintát használó empirikus vizsgálatok nem tették lehetővé, hogy a válaszadók árnyaltabban kifejtsek a véleményüket, az egyetértésük vagy egyet nem értésük mértékét, és az életese-mények és pszichológiai tényezők fontosságának összehasonlítására sem alkalmasak.

⁸ A válaszkategóriák számának hatásával kapcsolatos kutatási eredményekkel kapcsolatban lásd: Moors 2008.

A 2002-ben készült General Social Survey (GSS) és a European Social Survey (2006) teljes népesség körében végzett kérdőíves vizsgálatok. A GSS az Egyesült Államok teljes felnőtt népessége körében készült, és a kérdőív ötfokú skálákkal azt vizsgálta, hogy az egyes életesemények a válaszadók szerint általában mennyire fontosak a felnőtté váláshoz (Furstenberg et al. 2004; Smith 2004). Az ESS 25 európai országra kiterjedően tette ugyanezt a teljes felnőtt népességből vett reprezentatív mintákon, egységes módszertannal. A kérdőív a felnőtté válás általános megítélésére, nem pedig a válaszadó saját személyes életére kérdez rá, és külön kezeli a nők és a férfiak felnőtté válását. Csak az életesemények fontosságát vizsgálja, azokon belül is az iskola befejezése hiányzik, és a szerepátmenetek, valamint a pszichológiai szempontok megítélésének összehasonlítását nem teszi lehetővé.

A kutatásban arra keressük a választ, hogy a magyar emberek megítélése szerint mennyire fontosak (vagy lényegtelenek) bizonyos életesemények és pszichológiai jellemzők ahhoz, hogy valakit felnőttnek lehessen tekinteni. Külön vizsgáljuk, hogy a nők és a férfiak esetében eltérő szempontokat tartanak-e fontosnak. További kérdés, hogy hogyan viszonyulnak egymáshoz a kollektív szerepátmenetek és az individualisztikus tényezők, melyek a fontosabbak, és típusokba szerveződnek-e a vizsgált tényezők. Vajon Magyarországra is jellemző-e, hogy a felnőtté válás megítélése a társadalom különböző csoportjaiban viszonylag egységes, és a személyes élettapasztalat megváltoztatja-e az emberek véleményét arról, hogy mi tesz valakit felnőtté.

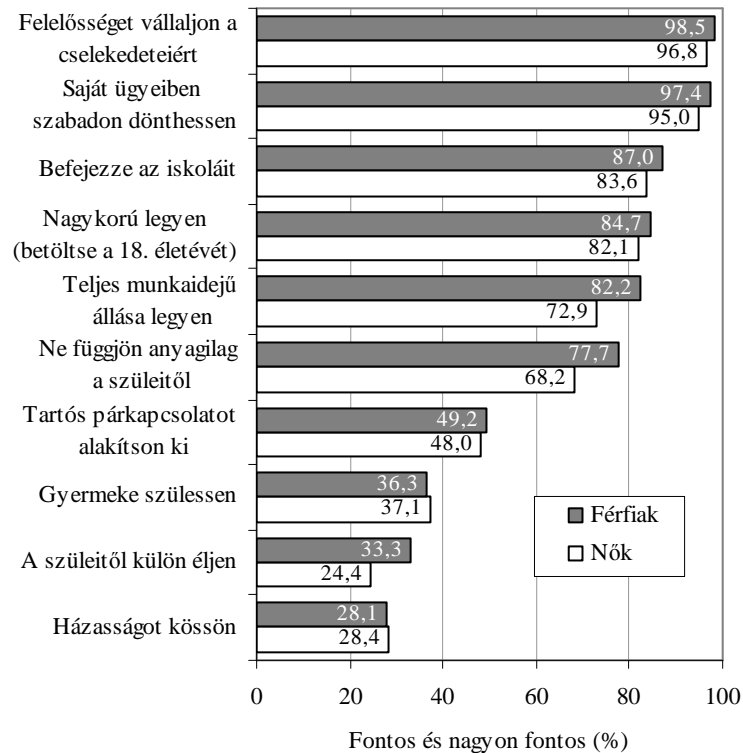
Az elemzés során először megvizsgáljuk, mely tényezőket tartanak fontosnak Magyarországon a felnőtt státusz eléréséhez. Kitérünk arra, hogy van-e különbség a felnőtté válás koncepciójában nemek, életkor és iskolai végzettség szerint, illetve van-e jelentősége annak, hogy a válaszadó maga átélte-e már az adott életeseményt. Ezután korreláció- és faktorelemzés segítségével vizsgáljuk a tényezők közötti kapcsolatot. Kérdés, hogy kimutatható-e a szerepátmenetek és az individualisztikus ismérvek kettőssége, vagy valamilyen más szempont szerint szerveződnek-e a tényezők. A típusalkotást a 18–29 év közötti fiatal felnőtt korcsoportra külön is elvégezzük, mert ha valóban egy többé-kevésbé önálló életszakasz jellemző rájuk, akkor a felnőtté válásról vallott elképzeléseik szerveződésében is különbözniük kell az idősebb válaszadóktól. A létrehozott típusok háttérváltozók szerinti eltéréseit és magyarázó tényezőit lineáris regressziós modellek segítségével vizsgáljuk.

5. Eredmények

5.1. *Mi tesz valakit felnőtté?*

A tíz vizsgált szempont közül szinte minden válaszadó a felnőtté válás fontos, vagy nagyon fontos kritériumának tartotta, hogy az illető felelősséget vállaljon a

cselekedeteiért, és a saját ügyeiben szabadon dönthessen (I. ábra). A tanulmányok befejezése és a nagykorúság elérése 82–87% szerint fontos mérföldkő. A többség szerint a teljes munkaidős állás és a szülőktől való anyagi függetlenség is lényeges. A tartós párkapcsolatot minden második, a gyermekvállalást minden harmadik válaszadó tartotta fontosnak, legkevesebben pedig a szülőktől való különélést és a házasságkötést említették. Az egyes változókhoz tartozó szórásértékek is a párkapcsolat, a házasság és a gyermekvállalás esetében a legnagyobbak, a vélemények ezen szempontok esetében térnek el egymástól a leginkább.

Forrás: ESS3 magyar adatok, kiegészítő kérdőív; N=1325.

I. Ahhoz, hogy egy nőt/férfit felnőttnek tekintsenek, mennyire fontosak a felsorolt tényezők (%)

The importance of different criteria for a woman or a man to be considered adult (%)

A korábbi kutatásokhoz hasonlóan a pszichológiai szempontok, az anyagi függetlenség és teljes idejű munkavállalás fontos szempontok, bár a szülőktől való anyagi függetlenséget kisebb arányban érzik fontosnak a magyarországi válaszadók. A korábbi eredményekkel összhangban a családalapítást tartják a felnőtttség legkevésbé fontos kritériumának.

A jogi értelemben vett nagykorúság szintén széles körben elfogadott mérőföldkő, ezt a korábbinál nagyobb arányban tartják fontosnak. A különbség lehetséges oka, hogy Magyarországon a 18 éves kor betöltése vitathatatlanul a felnőttiséggel járó minden joggal és kötelességgel felruházza az egyént, amit a kérdésfeltevés a „nagykorúság” hangsúlyozásával ki is emelt. A válaszadók 15–18%-a azonban ennek ellenére sem tartja fontosnak ezt az életkori határt.

5.2. Társadalmi különbségek a felnőtttség koncepciójában

A korábbi eredményekkel összhangban a felnőttté válás ismérveiről alkotott vélemények különböző szempontok szerinti megoszlásaiban alig található eltérés.

A nőkre és a férfiakra vonatkozó vélemények némileg különböznek. A férfiak felnőttté válásához a válaszadók fontosabbnak tartják, hogy szüleiktől külön éljenek, anyagilag függetlenek legyenek és teljes munkaidejű állásuk legyen (I. ábra).

A férfi és női válaszadók véleménye is csupán a munkavállalás, az anyagi függetlenség és a szülőktől való különélés megítélésében tér el szignifikánsan egymástól (1. táblázat). A férfiaktól mind a nők, mind a férfiak nagyobb arányban várják el, hogy dolgozzanak és ne a szüleikkel éljenek, hogy felnőttnek lehessen tekinteni őket. Az anyagi függetlenséget elsősorban a nők tartják a férfiak számára fontosnak a felnőtt léthez, legkevésbé pedig a férfiak várják el a nőktől ugyanezt. A munkavállalás és az anyagi függetlenség esetében mindkét nem képviselői kettős elvárást fogalmaznak meg: a férfiak számára mintegy 10 százalékponttal fontosabbnak tartják a kérdéses kritériumokat, mint a nők számára. A szülői házból való elköltözésnél a nők és a férfiak véleménye lényegesen nem tér el egymástól: férfiakra gondolva mindkét csoport relatíve fontosabbnak tartja a felnőtttségnek ezt a kritériumát.

1. A felnőtté váláshoz fontosnak, vagy nagyon fontosnak tartott tényezők aránya a válaszadók neme és a célcsoport neme szerint (%)

The ratio of respondents who consider the following criteria important or very important by sex of respondent and sex of target group (%)

	Felelős- ség- vállalás	Szaba- don dönteni	Tanul- mányoka t befe- jezni	Jogi nagy- korú- ság	Munka- vállalás	Anyagi függet- lenség	Tartós párkap- csolat	Gyerek- vállalás	Szü- lőktől külön élni	Há- zasság
Nő férfiről	99,5	97,0	88,1	87,5	83,1	80,5	49,6	35,1	32,5	26,2
Férfi férfiről	97,5	97,8	85,9	81,9	81,4	74,9	48,7	37,5	34,0	30,0
Nő nőről	97,4	95,6	83,5	84,2	74,2	70,9	47,2	36,6	25,8	28,9
Férfi nőről	95,8	94,1	83,7	78,8	70,9	63,9	49,4	38,0	22,1	27,7
Összesen	97,7	96,2	85,3	83,6	77,6	73,1	49,0	36,9	28,9	28,4

Forrás: ESS3 magyar adatok, kiegészítő kérdőív; N=1325.

A különböző életkorú emberek véleménye nem tér el szignifikánsan annak megítélésében, hogy a felelősségvállalás, a szabad döntéshozatal, a tanulmányok befejezése és a szülőktől való elköltözés mennyire fontos ahhoz, hogy valakit felnőttnek lehessen tekinteni (2. táblázat). A jogi nagykorúság, a munkavállalás, az anyagi függetlenség a 60 év fölöttiek számára a legfontosabb, és a tartós párkapcsolat, a házasságkötés és a gyerekvállalás is az idősebb korcsoportokba tartozók számára fontosabb a felnőtté váláshoz. A házasság megítélésénél figyelhetjük meg a legnagyobb különbséget, ami jól jelzi a házasság jelentésének átalakulását. A legfiatalabb válaszadók annyiban térnek el a minta egészétől, hogy kevésbé tartják fontosnak a tanulmányok befejezését, a munkavállalást, az anyagi függetlenséget, a gyermekvállalást és a házasságot, mint a többi korcsoportba tartozók. Ezen eredmények összhangban vannak a korábbi kutatások következtetéseivel.

2. A felnőtté váláshoz fontosnak, vagy nagyon fontosnak tartott tényezők aránya a válaszadók korcsoportja szerint (%)

The ratio of respondents who consider the following criteria important or very important by age group of respondent (%)

	Felelős- ség- vállalás	Szaba- don dönteni	Tanul- mányokat befejezni	Jogi nagy- korú- ság	Munka- vállalás	Anyagi függet- lenség	Tartós párkap- csolat	Gyerek- vállalás	Szülőktől külön élni	Há- zasság
18–29	97,2	94,9	79,8	79,9	67,4	67,5	43,6	29,6	30,2	15,9
30–44	98,1	96,3	86,0	79,5	72,7	72,5	43,1	33,4	28,2	21,7
45–59	97,8	96,9	86,6	82,9	79,9	71,0	50,9	39,3	23,8	30,9
60–69	97,9	97,3	88,3	90,9	89,1	79,0	56,2	40,0	31,0	35,3
70<	96,7	95,1	86,2	88,2	84,3	77,6	53,8	44,7	33,7	45,3
Össze- sen	97,7	96,2	85,3	83,6	77,6	73,1	49,0	36,9	28,9	28,4

Forrás: ESS3 magyar adatok, kiegészítő kérdőív; N=1325.

A tanulmányok befejezése és a munkavállalás legkevésbé a felsőfokú végzettségük megítélése szerint lényeges (3. táblázat). A munkavállalást az alapfokú vagy szakmunkás végzettségűek, az anyagi függetlenséget pedig a legfeljebb általános iskolát végzettek tartják fontosabbnak, mint az iskolázottabb emberek. A tartós párkapcsolat, a házasság és a gyermek jelentősége az iskolai végzettség szintjével negatív kapcsolatban áll: a legfeljebb alapfokú végzettségűek szerint a családi szerepek mintegy 13–17 százalékponttal fontosabbak, mint a diplomások szerint. A korábban a témában végzett elemzések szintén arra jutottak, hogy a családi és a munkával kapcsolatos átmenetek az alacsonyabb társadalmi pozíciójúak számára lényegesebb szempontok, mint az előnyösebb helyzetűek esetében.

3. A felnőtté váláshoz fontosnak, vagy nagyon fontosnak tartott tényezők aránya a válaszadók iskolai végzettsége szerint (%)

The ratio of respondents who consider the following criteria important or very important by education level of respondent (%)

	Felelősség-vállalás	Szabadon dönteni	Tanulmányokat befejezni	Jogi nagykorúság	Munkavállalás	Anyagi függetlenség	Tartós párkapcsolat	Gyerekvállalás	Szülőtől külön élni	Házasság
Alapfok	97,5	94,8	87,1	89,5	83,3	76,4	57,9	44,0	33,5	40,0
Szakmunkás	97,2	97,0	90,6	83,8	86,4	72,6	54,5	38,8	27,0	30,2
Érettségi	96,8	96,3	86,4	83,9	75,7	73,8	44,1	33,1	26,8	25,2
Felsőfok	99,9	97,2	76,7	80,3	70,7	72,5	41,5	30,7	27,3	23,6
Összesen	97,7	96,2	85,3	83,6	77,6	73,1	49,0	36,9	28,9	28,4

Megjegyzés: csak azokat tartalmazza, akik a kérdezés idején nem tanultak nappali tagozaton (N = 1191).

Forrás: ESS3 magyar adatok, kiegészítő kérdőív.

Az életeseemények fontosságára vonatkozó kérdések esetében az is vizsgálható, hogy az egyes tényezők megítélése különbözik-e aszerint, hogy a válaszadó maga átélte-e már az eseményt vagy nem (4. táblázat). Az eredmények szerint a személyes tapasztalattal rendelkezők egyértelműen fontosabbnak tartják az adott életeseeményt ahhoz, hogy valakit felnőttnek tekintsenek. Ez a kapcsolat részben abból adódhat, hogy a legfiatalabb válaszadók tartják ezeket a szempontokat a legkevésbé fontosnak, és egyben ők azok, akik a legkisebb arányban élték már át őket.

A személyes tapasztalat a legnagyobb különbséget a házasság és a munkavállalás megítélésénél jelenti: akik kötöttek valaha házasságot, illetve akiknek már volt fizetett munkájuk, 18–19 százalékponttal fontosabbnak tartják a felnőtté váláshoz ezeket az eseményeket, mint azok, akik nem voltak részesei ezeknek. A házas-, vagy élettárssal, illetve saját, vagy nevelt gyermekkel vala-

ha együtt élők 10 százalékponttal tartják fontosabbnak a tartós partnerkapcsolatot és a gyermekvállalást, mint azok, akik még nem éltek együtt partnerrel, illetve nem neveltek gyermeket. A tanulmányaikat már befejezett és a szüleiktől külön háztartásban élő válaszadók szerint ez az esemény lényegesebb a felnőtté váláshoz, mint azok szerint, akik még rendelkeznek személyes tapasztalattal.

4. A felnőtté váláshoz fontosnak és nagyon fontosnak tartott tényezők aránya a megfelelő életeseményeket átélők és nem átélők körében (%)

The ratio of respondents who consider the following criteria important or very important among those who have experienced the corresponding life course events and who have not (%)

Tényező	Életesemény		Fontos %	
Gyermekvállalás	Élt saját vagy nevelt gyermekkel	igen	39,5	21,9
		nem	29,6	31,0
Szülőkötől külön élni	Együtt él egy vagy két szülővel	igen	24,5	29,1
		nem	30,0	32,7
Házasságkötés	Kötött-e valaha házasságot	igen	33,2	29,6
		nem	14,3	14,1
Tartós partnerkapcsolat	Élt-e együtt élet- vagy házastárssal	igen	50,2	46,6
		nem	40,4	41,6
Tanulmányok befejezése	Befejezte-e már a tanulmányait	igen	86,0	80,9
		nem	79,5	78,4
Munkavállalás	Volt-e valaha fizetett munkája	igen	79,2	74,2
		nem	60,8	62,5

Forrás: ESS3 magyar adatok, kiegészítő kérdőív; N=1325.

5.3. A felnőtté váláshoz fontosnak tartott tényezők – a vélemények szerveződése és típusai

A felnőtté válás kritériumai közötti Spearman-féle páronkénti korrelációs együtthatók a legtöbb esetben pozitív és szignifikáns, bár nem túl erős összefüggést jeleznek (5. táblázat). Legerősebb összefüggés a tartós párkapcsolat, a házasságkötés és a gyermekvállalás között van, és a szülőkötől való különélés is összefügg a saját család kialakításával, de az anyagi függetlenséggel is. A munkavállalás, az anyagi függetlenség és a tanulmányok befejezése szintén összefüggnek egymással, illetve a családalapítással is. A szülőkötől való anyagi függetlenség megteremtése a munkába állással való kapcsolata révén az élet anyagi oldalával, az önálló lakhatás megteremtésével és a gyermekvállalással való kapcsolata révén pedig a családi szerepekkel kapcsolódik össze. Ebben az esetben az anyagi függetlenség összekapcsolódik a szülőkötől való fizikai elszaka-

dással, és mindez részben a családi élet alapjának megteremtését jelenti. A szabad döntéshozatal a felelősségvállaláson kívül az iskolapadból a munka világába való átmenet megítélésével is összefügg.

A tényezők az eddigi eredmények alapján nem rendeződnek egyértelmű csoportokba. A saját család alapításának megítélése különül el a legegységesebben a többi életeseménytől, de a szerepátmenetek és az individualisztikus szempontok kettőssége nem mutatkozik meg.

5. Az egyes tényezők közötti kapcsolatot jelző

Spearman korrelációs együtthatók

Spearman correlation coefficients between the criteria of adulthood

	Felelős- ség- vállalás	Szabadon dönteni	Jogi nagykorú- ság	Iskola befejezése	Munka- vállalás	Anyagi független- ség	Tartós párkap- csolat	Szülöktől külön élni	Házasság
Szabadon dönteni	0,332***								
Jogi nagykorú- ság	0,276***	0,255***							
Iskola befejezése	0,194***	0,354***	0,259***						
Munkavál- lalás	0,182***	0,344***	0,220***	0,390***					
Anyagi független- ség	0,156***	0,264***	0,270***	0,286***	0,383***				
Tartós párkapcsol- at	-0,001	0,157***	0,150***	0,307***	0,387***	0,261***			
Szülöktől külön élni	-0,011	0,089**	0,141***	0,114***	0,292***	0,320***	0,370***		
Házasság	-0,071**	0,044	0,126***	0,169***	0,367***	0,231***	0,597***	0,464***	
Gyerekvál- lalás	-0,015	0,014	0,137***	0,211***	0,289***	0,305***	0,543***	0,320***	0,566***

Megjegyzés: * $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$.

Forrás: ESS3 magyar adatok, kiegészítő kérdőív; N=1325.

Mivel a tényezők közötti páronkénti korrelációk szerint a felnőtté váláshoz fontosnak tartott szempontok nem alkotnak zárt csoportokat, a változókon nem klaszter-, hanem faktorelemzést végeztünk (főfaktor módszer, varimax rotáció). Eredményül két jól elkülönülő faktort kaptunk, amelyek a variancia 36%-át őrzik meg (6. táblázat). Az anyagi függetlenség és a munkavállalás mindkét faktorról egyformán erős kapcsolatban álltak, ezért kihagytuk őket az elemzésből. Az egyik faktor a családi szerepek átvételét, a saját család alapítását tekinti fontosnak a felnőtté válásban, a második a jogi nagykorúságot, az individuális érettséget és a tanulmányok befejezését, az önállóvá válás feltételeinek megteremtését hangsúlyozza. Az „önállóság” faktor értelmezhető a gyermeki létből való kilépésként, a „család” faktor pedig a felnőtté válásból való belépésként. A munkavégzés és a szülöktől való anyagi függetlenség mindkét faktorhoz, az

önállóság megteremtéséhez és a családi szerepekhez egyforma erősséggel kapcsolódik.

6. Faktorsúlyok
Factor scores

	Teljes minta N = 1325		18–29 évesek N = 262	
	1. faktor (Család)	2. faktor (Önállóság)	1. faktor (Család)	2. faktor (Önállóság)
Házasság	0,772	0,015	0,743	–0,008
Tartós párkapcsolat	0,712	0,144	0,649	0,122
Gyerekvállalás	0,650	0,041	0,690	–0,016
Anyagi függetlenség	–	–	0,254	0,415
Teljes munkaidejű állás	–	–	–	–
Szülőktől külön élni	0,487	0,074	–	–
Tanulmányok befejezése	0,283	0,422	–	–
Jogi nagykorúság	0,161	0,453	0,038	0,531
Szabad döntés	0,093	0,570	0,044	0,579
Felelősségvállalás	–0,055	0,526	–0,101	0,506

Forrás: ESS3 magyar adatok, kiegészítő kérdőív; N=1325.

A faktorelemzést a legfiatalabbakra, a 18–29 év közöttiekre külön elvégezve szintén két faktort kaptunk, amelyek a variancia 37%-át őrzik meg. Az eredmények hasonlítanak a teljes népesség esetén kapottakra: a fiatalok esetében is elkülönül egymástól egy, a családi szerepek átvételét (tartós párkapcsolat, házasságkötés, gyermekvállalás) és egy, az önállóság különféle kritériumait (szabad döntés, felelősségvállalás, jogi nagykorúság és anyagi függetlenség) tartalmazó faktor. A szülőktől való különélés a fiatal felnőttek számára nem egyértelműen a családalapítással összefüggő életeseemény, hanem hasonlóan erős kapcsolatban áll az önállóvá válással is. A tanulmányok befejezése és a munkavállalás hasonlóképpen mindkét faktorhoz kapcsolódott, ezért szintén kimaradtak az elemzésből. Az anyagi függetlenség azonban a teljes mintával ellentétben a fiatal felnőttek megítélése szerint egyértelműen az önállóság megteremtésével függ össze, a családalapítással nem.

Korábban láttuk, hogy az egyes tényezők fontosságának megítélésében vagy nincsenek életkor szerinti különbségek, vagy az idősebbek lényegesebbnek tartják a felsorolt szempontokat a felnőtté válásban. Ezzel szemben a felnőtté válás kritériumai a fiatal, 18–29 év közötti válaszadók esetében másként szerveződnek, mint a teljes népességben. A szülőktől való elköltözés és a tanulmányok befejezése számukra összetettebb jelentéssel bír, az anyagi függetlenség megteremtése pedig (még) inkább csak mint az önállóság egy fontos eleme jelenik meg, és nem függ össze a családalapítás megítélésével.

A továbbiakban azt mutatjuk be, hogy a teljes népesség mintájából kapott két faktor, vagyis a „családi szerepátmenetek” és az „önállóság” faktorainak társadalmi közegében milyen jellegzetes különbségeket lehetett megfigyelni (7. táblázat).

A család fontosságának megítélése nem különbözik sem a válaszadók neme szerint, sem aszerint, hogy férfira vagy nőre vonatkozóan mondanak-e róluk véleményt. Az önállóságot ezzel szemben a nők fontosabbnak tartják a felnőtté váláshoz, különösen, ha férfiakról nyilatkoznak, míg a férfiak a nők felnőttiségehez kevésbé tartják ezt lényegesnek. A két nem képviselői a saját nemükhöz tartozókat azonosan ítélik meg.

Az életkor szerinti különbségek mindkét faktor esetében szignifikánsak. Az idősebb válaszadók a családi szerepek átvételét lényegesen fontosabbnak tartják, mint a fiatalabbak, az önállóságot pedig inkább a legfiatalabbak ítélik lényegesnek.

A magasabban iskolázottak véleménye szerint a családalapítás kevésbé fontos ahhoz, hogy valakit felnőttnek lehessen tekinteni, mint az alacsonyabban képzettek szerint, és ugyanez igaz, ha a szülők iskolai végzettségét vizsgáljuk. Az önállóság faktorának átlagértékei a különböző végzettséggel rendelkezők esetében nem térnek el lényegesen egymástól.

*7. Faktorpontszámok átlagértékei nem, korcsoport és iskolai végzettség szerint
Mean factor scores by sex, age group and education level of respondents*

		Család	Önállóság
A válaszadó és a célcsoport neme	Férfi nőről	-0,003	0,184
	Nő nőről	-0,032	0,038
	Nő férfiről	0,017	0,187
	Férfi férfiről	0,016	-0,016
Korcsoport	18–29	-0,201	-0,088
	30–44	-0,120	-0,045
	45–59	0,038	0,086
	60–69	0,114	0,138
	70<	0,310	0,037
Iskolai végzettség*	Alapfok	0,211	-0,020
	Szakmunkás	0,107	0,036
	Érettségi	-0,095	0,100
	Felsőfok	-0,192	0,022

Megjegyzés: * Csak azokat tartalmazza, akik a kérdés idején nem tanultak nappali tagozaton.

Forrás: ESS3 magyar adatok, kiegészítő kérdőív; N=1325

5.4. A családi szerepek és az önállóság fontosságának magyarázó modelljei

Az elemzés utolsó részében lineáris regressziós modellek segítségével vizsgáljuk, milyen tényezők magyarázhatják azt, hogy a felnőtté válásban mennyire tartják az emberek fontosnak a családi szerepek átvételét és az önállósodás különböző dimenzióit.

A modelleket több lépésben építjük fel: először az életkort, a válaszadó és a célcsoport nemét (valamint a két utóbbi interakcióját) vonjuk be az elemzésbe. Ezután a társadalmi helyzetet jellemző további háttérváltozók következnek: az iskolai végzettség, a lakóhely, a háztartás jövedelmi helyzetének szubjektív megítélése, az, hogy a válaszadó jelenleg dolgozik-e, tanul-e, és volt-e már élete során legalább három hónapig munkanélküli. Ezután olyan, a családdal kapcsolatos változók következnek, mint hogy élt-e valaha élettársi kapcsolatban, kötött-e valaha házasságot, elvált-e, közös háztartásban él-e egyik vagy mindkét szülőjével, illetve nevelt-e valaha saját, vagy nevelt gyermeket.⁹ Végül az utolsó modellben a vallásosság is szerepel. (A modellekben előforduló magyarázó változók leíró statisztikáit a 8. táblázat tartalmazza.)

⁹ Ezen változók esetében a függő és a független változó közötti okság iránya nem egyértelmű: pl., ha azok számára, akik kötöttek már életük során házasságot, fontosabbak a családi átmenetek a felnőtté válásban, az egyaránt jelentheti azt, hogy az életesemény átélése miatt tartják azt lényegesnek, de az is lehet, hogy (részben) azért mentek férjhez vagy nősültek meg, hogy ezáltal is felnőtttebbnek tekintsek őket.

8. A modellekben előforduló magyarázó változók
Explanatory variables in the regression models

A változó megnevezése	Válaszkategóriák	%	Eset- szám	Átlag (szórás)
Nem	Nő	55,0	729	
	Férfi	45,0	596	
Célcsoport neme	Nőről	50,6	671	
	Férfiről	49,4	654	
Korcsoport	18–29	20,0	265	
	30–44	26,7	354	
	45–59	24,5	325	
	60–69	14,5	192	
	70 vagy idősebb	14,3	190	
Iskolai végzettség	legfeljebb 8 általános	27,2	361	
	szakmunkásképző	27,6	366	
	érettségi	26,9	357	
	felsőfokú végzettség	18,2	242	
Lakóhely	nagyváros vagy elővárosa	27,1	360	
	kisebb város	36,4	482	
	község, tanya	36,5	484	
A háztartás megélhetési nehézségé- nek megítélése	1 = kényelmesen megélnék 4 = nagyon nehezen élnék meg			2,58 (0,78)
Dolgozott-e az elmúlt hét napban	igen	45,1	598	
	nem	54,9	727	
Tanult-e az elmúlt hét napban	igen	10,8	142	
	nem	89,2	1183	
Volt-e már munkanélküli legalább három hónapig	igen	29,8	395	
	nem	70,2	930	
Élt-e valaha saját vagy nevelt gyerek a háztartásában	igen	71,6	949	
	nem	28,4	376	
Egy háztartásban él-e egy vagy két szülővel	igen	23,6	313	
	nem	76,4	1012	
Élt-e valaha élettárrsal	igen	28,3	375	
	nem	71,7	950	
Kötött-e valaha házasságot	igen	73,6	975	
	nem	26,4	350	
Vált-e el valaha	igen	16,3	216	
	nem	83,7	1109	
Vallásosság ¹⁰				0,00 (1,00)

Forrás: ESS3 magyar adatok, kiegészítő kérdőív; N=1325.

¹⁰ Három változóból létrehozott főkomponens: mennyire tartja magát vallásosnak, a templomba járás gyakorisága és az imádkozás gyakorisága. Cronbach alfa = 0,84. A magasabb érték magasabb vallásosságot jelent.

Összességében elmondható, hogy a modellek magyarázó ereje igen alacsony: a bevont független változók segítségével a függő változók szórásának mindössze 2–6%-át sikerült megmagyarázni. A magyarázó változók hatása különösen az „önállóság” faktor esetén korlátozott. Nem zárva ki annak a lehetőségét, hogy valamely, a modellekben nem szereplő tényező segítségével sokkal nagyobb magyarázó erőt lehetne elérni¹¹, feltételezzük, hogy a felnőtté válás megítélésében a társadalom igen egységes. A kétváltozós eredmények is azt bizonyítják, hogy az emberek felnőttiségről alkotott elképzelése csak korlátozott mértékben függ a társadalmi helyzetüktől és az átélt tapasztalataiktól.

A családi szerepek fontosságának megítélésére nincs hatással sem a válaszadó, sem a célcsoport neme (9. táblázat). Az A1. modellben az életkor igen erős pozitív hatással bír: a legfiatalabbakhoz képest a 45 év felettek, különösen a 70 évesek vagy idősebbek fontosabbnak látják a családi átmenetek szerepét a felnőtté válásban. A társadalmi háttértényezők bevonásával ez a hatás gyengül, a családi életesemények bevonásával pedig teljesen eltűnik. Vagyis a különbség háttérben a középkorú és az idősek eltérő társadalmi összetétele és élettapasztalata állhat.

Az általános iskolai vagy szakmunkás végzettséggel rendelkezők számára fontosabbak a családi átmenetek a felnőttiséghez, mint az iskolázottabbak számára. A nagyvárosokban (Budapesten vagy megyei jogú városban) élők fontosabbnak tartják a családi faktort, mint a kisebb városok és a községek lakói, és a vallásosság kontrollálása után ez a hatás még tovább erősödik, vagyis a nagyvárosokban élők alacsonyabb átlagos vallásossága részben elfedi a családi szerepeknek a felnőtté válásban betöltött jelentőségét.

A megélhetési nehézségekkel küzdő háztartásokban élők számára az önálló család alapítása fontosabb, mint azoknak, akik anyagi nehézségek nélkül élnek, a munkanélküliség megtapasztalása azonban kis mértékben csökkenti a családi átmeneteknek tulajdonított jelentőséget. A családi események közül egyedül a válásnak van gyenge negatív hatása: azok, akik életük során elváltak, felnőtté válás szempontjából kevésbé tekintik a családi szerepeket (köztük a házasságkötést) lényegesnek. Ezért az összefüggésért részben az elváltak alacsonyabb vallásossága felelős. A vallásosabb válaszadók nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a „család” faktornak, mint a kevésbé vallásosak. Az összefüggés azonban nem lineáris: a legvallásosabb 15% esetében a kapcsolat iránya negatívba fordul.

¹¹ Megpróbáltuk a szubjektív tényezők körét bővítve bevonni az elemzésbe az anómiát, a bizalmat, az étellel való elégedettséget, a bal- vagy jobb oldali politikai beállítódást, azonban nem volt hatásuk.

9. A „család” és az „önállóság” faktorok regresszióelemzése
Regression analyses of the factors of “family” and “independence”

	„Család” faktor				„Önállóság” faktor			
	A1. modell	A2. modell	A3. modell	A4. modell	B1. modell	B2. modell	B3. modell	B4. modell
Nő	0,027	0,037	0,023	0,008	0,098 *	0,11 **	0,114 **	0,116 **
Nőréll	0,013	0,016	0,016	0,017	-0,077 †	-0,074 †	-0,074 †	-0,076 †
Nő**nőréll	-0,039	-0,043	-0,045	-0,048	0,015	0,009	0,009	0,011
30-44 éves (ref.: 18-29 éves)	0,049	0,044	-0,025	-0,03	0,078 *	0,049	0,063	0,065
45-59 éves	0,108 **	0,079 *	0,004	-0,002	0,091 **	0,067 †	0,076	0,077
60-69 éves	0,105 **	0,069 †	-0,001	-0,013	0,079 *	0,066 †	0,075	0,079
70 éves vagy idősebb	0,199 ***	0,139 **	0,067	0,049	0,073 *	0,067	0,075	0,081
Legfeljebb 8 általános végzettség (ref.: érettségizett)	0,073 *	0,069 †	0,069 †	0,071 *	-0,063 †	-0,063 †	-0,06 †	-0,062 †
Szakmunkásképző, szakiskolát végzett	0,072 *	0,067	0,067	0,07 *	0,01	0,01	0,011	0,007
Felsőfokú végzettségű	-0,035	-0,039	-0,039	-0,037	-0,037	0,021	0,024	0,025
Nagyváros vagy előváros (ref.: község vagy tanya)	0,118 ***	0,128 ***	0,128 ***	0,145 ***	-0,03	-0,03	-0,03	-0,029
Egyéb város	0,041	0,043	0,043	0,053 †	0,007	0,007	0,009	0,01
Megélhetési nehézség	0,058 †	0,06 *	0,06 *	0,058 *	0,023	0,023	0,021	0,022
Jelenleg dolgozik	-0,031	-0,032	-0,032	-0,037	0,016	0,016	0,018	0,014
Jelenleg tanul	-0,045	-0,021	-0,021	-0,021	-0,029	-0,029	-0,04	-0,04
Volt valaha legalább 3 hónapig munkanélküli	-0,056 †	-0,052 †	-0,052 †	-0,052 †	-0,033	-0,033	-0,032	-0,031
Nevelt saját vagy nevelt gyereket	0,057	0,058	0,057	0,058	-0,014	-0,014	-0,014	-0,015
Született közös háztartásban él	-0,026	-0,026	-0,026	-0,028	0,004	0,004	0,004	0,003
Élt valaha dettórisál	0,031	0,03	0,031	0,03	-0,047	-0,047	-0,047	-0,047
Házast volt valaha	0,071	0,061	0,071	0,061	-0,022	-0,022	-0,021	-0,021
Elvált valaha	-0,059 *	-0,054 †	-0,054 †	-0,054 †	0,027	0,027	0,027	0,026
Vallásosság				0,104 **				0,011
Vallásosság ²				-0,052 †				-0,057 †
<i>R</i> ²	0,0313	0,0575	0,0678	0,075	0,0216	0,0294	0,0318	0,0344
<i>Adjusted R</i> ²	0,0262	0,046	0,0528	0,0586	0,0164	0,0175	0,0162	0,0174

Megjegyzések: †p<0,1 *p<0,05 **p<0,01 ***p<0,001; standardizált regressziós együtthatók; forrás: ESS3 magyar adatok, kiegészítő kérdőív; N=1325

Az „önállóság” faktort a nők fontosabbnak tartják, mint a férfiak, és mindkét nem képviselői szerint a férfiak számára kis mértékben lényegesebb, mint a nők számára. A 18–29 évesekhez képest az összes többi életkori csoport képviselői fontosabbnak tartják az önállóságot, ez az összefüggés azonban – a családi faktornál tapasztalhatóhoz hasonlóan – egy összetételhatás eredménye, és a társadalmi háttértényezők bevonásával gyengül, a B3. modellben pedig teljesen eltűnik.

Az érettségizettekhez képest a legfeljebb alapfokú végzettségűek kevésbé látják fontosnak az önállóságot ahhoz, hogy valakit felnőttnek tekintsenek. Az átlagosnál vallásosabb 40% számára a vallásosság növekedésével csökken az önállóság faktor fontossága. Azonban mind az iskolai végzettség, mind a vallásosság hatása igen gyenge.

Összefoglalás, következtetések

A felnőtté válás fontosnak tartott tényezőivel foglalkozó elméleti és empirikus vizsgálódások eredményei szerint a felnőtté válás szociológiai és pszichológiai kritériumai nem zárják ki egymást, sőt, együttesen vizsgálva árnyaltabb képet nyújtanak a felnőtté válás megítéléséről. Egy folyamatról van szó, amelynek a kezdetét a 18. születésnap jelezheti, az egyes életsemények és pszichológiai jellemzők pedig egymásra épülve vihetik közelebb a fiatalt ahhoz, hogy ne csak jogi értelemben, hanem a társadalom megítélése szerint is felnőtté váljon. A három tényezőcsoport nem független egymástól. Az életkori határok bizonyos eseményekhez is köthetők, egyes átmenetek feltételezik egymást, az átélt eseményeket pedig az egyén pszichológiai jellemzőiben bekövetkező hatások teszik jelentőségteljesé.

Elemzésünkben azt vizsgáltuk, hogy milyen szempontokat tartanak fontosnak az emberek ahhoz, hogy egy nőt vagy egy férfit Magyarországon felnőttnek lehessen tekinteni. A felsorolt tényezők közül a cselekedetekért való felelősségvállalás és a szabad döntéshozatal bizonyultak a válaszadók szerint a legfontosabbnak. A többség szerint a tanulmányok befejezése, a jogi értelemben vett nagykorúság elérése, a teljes munkaidős állás és a szülőktől való anyagi függetlenség is fontos mérföldkövek. A tartós párkapcsolatot minden második, a gyermekvállalást minden harmadik válaszadó tartja fontosnak, legkevésbé pedig a szülőktől való különélést és a házasságkötést említették.

A felnőtté válást tehát a legtöbben egyfajta pszichológiai érettséggel, a nagykorúság életkori határának elérésével, valamint a tanulmányok befejezését követően a teljes munkaidős munkavállalással és a szülőktől való anyagi függetlenség megteremtésével kapcsolják össze, és a családalapítást kevésbé tartják fontosnak. A tartós párkapcsolat és a házasságkötés megítélése élesen elválik egymástól, ami az élettársi együttélés elfogadottságát jelzi. A gyermekvállalás

kitolódásával és a gyermektelenek arányának emelkedésével nem meglepő, hogy a szülővé válás a többség szerint nem feltétele a felnőttiségnek.

A felnőttiség ismérveiről meglévő nézetek két jól elkülönülő csoportba tömörülnek, amelyek azonban csak részben feleltethetők meg a szakirodalomból ismert életútátmenetek és az egyéni pszichológiai jellemzők kettősségének. Az egyik csoportot a felelősségvállalás, a szabad döntéshozatal, a jogi nagykorúság elérése és a tanulmányok befejezése alkotják. A másik csoportba a saját család alapítását jelentő tényezők tartoznak, amelyekhez a szülőktől való elköltözés is kapcsolódik. Az „önállóság” faktor a gyermeki létből való kilépésként, a „család” faktor pedig a felnőttiségbe való belépésként értelmezhető. A munkavégzés és a szülőktől való anyagi függetlenség mindkét faktorhoz, az önállóság megteremtéséhez és a családi szerepekhez is egyforma erősséggel kapcsolódik.

A felnőttiség kritériumai a fiatal, 18–29 év közötti válaszadók esetében némileg másként szerveződnek, mint a teljes népességben. A szülőktől való elköltözés számukra összetettebb jelentéssel bír: nem egyértelműen a családalapítással összefüggő életeseemény, hanem hasonlóan erős kapcsolatban áll az önállóvá válással is. Az anyagi függetlenség megteremtése pedig (egyelőre) inkább csak mint az önállóság egy fontos eleme jelenik meg, és nem függ össze a családalapítás megítélésével.

A kétváltozós eredmények és a lineáris regresszióelemzések egyaránt arra utalnak, hogy az emberek felnőttiségről alkotott elképzelése csak korlátozott mértékben függ a társadalmi helyzetüktől és az átélt tapasztalataiktól, ellentétben a tényleges viselkedés sokféleségével. A vélemények homogenitása arra utal: létezhet a társadalomban egy kollektív térkép arról, hogy mit jelent felnőtté válni.

IRODALOM

- Andrew, M. – Eggerling-Boeck, J. – Sandefur, G. D. – Buffy Smith, S. (2007): The “Inner Side” of the Transition to Adulthood: How Young Adults See the Process of Becoming an Adult. *Advances in Life Course Research*, 11. 225–251.
- Ariès, P. (1962): *Centuries of Childhood*. Alfred A. Knopf, New York.
- Arnett, J. J. (1997): Young People’s Conceptions of the Transition to Adulthood. *Youth & Society*, 29. 1. 3–23.
- Arnett, J. J. (1998): Learning to Stand Alone: The Contemporary American Transition to Adulthood in Cultural and Historical Context. *Human Development*, 41. 295–315.
- Arnett, J. J. (2000): Emerging Adulthood: A Theory of Development from the Late Teens through the Twenties. *American Psychologist*, 55/5. 469–480.
- Arnett, J. J. (2001): Conceptions of the Transition to Adulthood: Perspectives from Adolescence through Midlife. *Journal of Adult Development*, 8/2. 133–143.
- Arnett, J. J. (2003): Conceptions of the Transition to Adulthood among Emerging Adults in American Ethnic Groups. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 100. 63–75.

- Aronson, P. (2008): The Markers and Meanings of Growing Up: Contemporary Young Women's Transition from Adolescence to Adulthood. *Gender and Society*, 22. 56–82.
- Benson, J. E. – Furstenberg, F. F. (2007): Entry into Adulthood: Are Adult Role Transitions Meaningful Markers of Adult Identity? *Advances in Life Course Research*, 11. 199–224.
- Brückner, H. – Mayer, K. U. (2005): The Destandardization of the Life Course: What it Might Mean? And if it Means Anything, Weather it Actually Took Place? In R. Macmillan (ed.): *Structure of the Life Course: Standardized? Individualized? Differentiated?* Series Advances in Life Course Research Vol. 9, Elsevier, Amsterdam, 27–53.
- Buchmann, M. (1989): *The Script of Life in Modern Society: Entry into Adulthood in a Changing World*. University of Chicago Press, Chicago.
- Bukodi, E. – Róbert, P. (2005): The Effect of the Globalization Process on the Transition to Adulthood in Hungary. In Blossfeld, H. P. – Klijzing, E. – Mills, M. – Kurz, K. (eds.): *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. Routledge, London–New York, 177–213.
- Côté, J. E. (2000): *Arrested Adulthood: The Changing Nature of Maturity and Identity*. New York University Press, New York.
- Dóra, I. (1997): A fiatalok lakásproblémái. In Falussy, B. (szerk.): *A gyermekek és az ifjúság helyzete: Tanulmányok*. (Társadalomstatisztikai füzetek 20), KSH, Budapest, 204–215.
- Elder, G. H. (1975): Age Differentiation and the Life Course. *Annual Review of Sociology*, 1. 165–190.
- Elder, G. H. – Johnson, M. K. – Crosnoe, R. (2006): The Emergence and Development of Life Course Theory. In Mortimer, J. T. – Shanahan M. J. (eds.): *Handbook of the Life Course*. Springer, New York, 3–19.
- Eurostat (2009): *Youth in Europe: A Statistical Portrait*. Eurostat, Luxembourg.
- Furstenberg, F. F. – Kennedy, S. – McLoyd, V. C. – Rumbaut, R. G. – Settersten, R. A. (2003): Between Adolescence and Adulthood: Expectations about the Timing of Adulthood. *Network on the Transitions to Adulthood, Research Network Working Paper No. 1*.
- Furstenberg, F. F. – Kennedy, S. – McLoyd, V. C. – Rumbaut, R. G. – Settersten, R. A. (2004): Growing Up is Harder to Do. *Contexts*, 3. 33–41.
- George, L. K. (1993): Sociological Perspectives in Life Transitions. *Annual Review of Sociology*, 19. 353–373.
- Greene, A. L. – Wheatley, S. M. – Aldava, J. F. (1992): Stages on Life's Way: Adolescents' Implicit Theories of the Life Course. *Journal of Adolescent Research*, 7/3. 364–381.
- Hartmann, D. – Swartz, T. T. (2007): The New Adulthood? The Transition to Adulthood from the Perspective of Transitioning Young Adults. *Advances in Life Course Research*, 11. 253–286.
- Hogan, D. P. – Astone, N. M. (1986): The Transition to Adulthood. *American Review of Sociology*, 12. 109–130.
- Horowitz, A. D. – Bronnick, R. D. (2007): “Contestable Adulthood”: Variability and Disparity in Markers for Negotiating the Transition to Adulthood. *Youth and Society*, 39. 209–231.
- Keniston, K. (1968): *Young Radicals*. Harcourt, Brace & World, New York.

- Kertzner, D. I. (1989): Age Structuring in Comparative and Historical Perspective. In Kertzner, D. I. – Schaie, W (eds): *Age Structuring in Comparative and Historical Perspective*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ. 3–20.
- Kimmel, D. C. (1990): Adulthood and Aging: An Interdisciplinary, Developmental View. John Wiley & Sons, New York.
- Klein, H. (1990): Adolescence, Youth and Young Adulthood. *Youth and Society*, 21/4. 446–471.
- Kohli, M. (1986): The World We Forgot: A Historical Review of the Life Course. In Marshall, V. W. (ed.): *Later Life: The Social Psychology of Ageing*. Sage, Beverly Hills, CA. 271–303.
- Kohli, M. (2007): The Institutionalization of the Life Course: Looking Back to Look Ahead. *Research in Human Development*, 4/3–4. 253–271.
- Kozma, T. (2010): Expanzió: Tények és előrejelzések, 1983–2020. *Educatio* 1. 7–18.
- Laki, L. (2006): Az ifjúság a magyar társadalomban. In Kovách Imre (szerk.): *Társadalmi metszetek: Érdekek és hatalmi viszonyok, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon*. Napvilág, Budapest, 177–205.
- Liefbroer, A. C. (1999): From Youth to Adulthood: Understanding Changing Patterns of Family Formation from a Life Course Perspective. In van Wissen, L.J.G. –Dykstra, P.A.: *Population Issues: An Interdisciplinary Focus*. Kluwer, New York, 53–85.
- Logan, J. R. – Ward, R. – Spitze, G. (1992): As Old as You Feel: Age Identity in Middle and Later Life. *Social Forces*, 71/2. 451–467.
- Mayer, K. U. – Müller, W. (1986): The State and the Structure of the Life Course. In Sørensen, A. B. – Weinert, F. E. – Sherrod, L. R. (eds.): *Human Development and the Life Course: Multidisciplinary Perspectives*. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, NJ. 217–245.
- Mayer, K. U. – Schoepflin, U. (1989): The State and the Life Course. *Annual Review of Sociology*, 15. 187–209.
- Modell, J. (1998): Responsibility and Self-Respect: How Alone do Americans Stand? *Human Development*, 41. 316–320.
- Molgat, M. (2007): Do Transitions and Social Structures Matter? How ‘Emerging Adults’ Define Themselves as Adults. *Journal of Youth Studies*, 10/5. 495–516.
- Moors, G. (2008): Exploring the Effect of a Middle Response Category on Response Style in Attitude Measurement. *Quality & Quantity* 42/6. 779–794.
- Murinkó, L. (2009): Elköltözés a szülői házból. In Spéder Zsolt (szerk.): *Párhuzamok: Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. (KSH NKI Kutatási jelentések 86), KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 107–131.
- Murinkó, L. – Spéder, Zs. (2009): *The Importance of Demographic Markers in the Transition to Adulthood in Europe*. In European Sociological Association 9th Conference, Lisbon, 2–5 September 2009, Full Papers CD ROM, paper 777.
- Neugarten, B. L. – Hagestad, G. O. (1976): Age and the Life Course. In Binstock, R. H. – Shanas, E. (eds.): *Handbook of Aging and the Social Sciences*. Van Nostrand Reinhold, New York, 35–55.
- OECD (2000): *Education at a Glance: OECD Indicators*. OECD, Paris.
- OECD (2010): *Education at a Glance: OECD Indicators*. OECD, Paris.
- Pallas, A. M. (2007): A Subjective Approach to Schooling and the Transition to Adulthood. *Advances in Life Course Research*, 11. 173–197.

- Plug, W. – Zeijl, E. – Du Bois-Reymond, M. (2003): Young People's Perceptions on Youth and Adulthood. A Longitudinal Analysis from the Netherlands. *Journal of Youth Studies*, 6/2. 127–144.
- Riley, M. W. (1972): Age Strata in the Society. In White Riley, M. – Johnson M. E.– Foner, A. (eds.): *Aging and Society, Volume Three: A Sociology of Age Stratification*. Russell Sage, New York, 397–456.
- Scheer, S. D. – Palkovitz, R. (1994): Adolescent to Adulthood Transitions: Social Status and Cognitive Factors. In Mandell, N. (ed.): *Sociological Studies of Children*, vol. 6. JAI Press, Greenwich, CT, 125–140.
- Scheer, S. D. – Unger, D. G. – Brown, M. B. (1996): Adolescents Becoming Adults: Attributes for Adulthood. *Adolescence*, 31/121. 127–131.
- Settersten, R. A. – Furstenberg, F. F. – Rumbaut, R. G. (2005): On the Frontier of Adulthood: Emerging Themes and New Directions. In Settersten, R. A. – Furstenberg, F. F. – Rumbaut, R. G. (eds.): *On the Frontier of Adulthood: Theory, Research, and Public Policy*. Chicago University Press, Chicago, 3–28.
- Settersten, R. A. (2006a): Age Structuring and the Rhythm of the Life Course. In Mortimer, J. T. – Shanahan, M. J. (eds.): *Handbook of the Life Course*. Springer, New York, 81–98.
- Settersten, R. A. (2006b): Becoming Adult: Meanings and Markers for Young Americans. *Network on the Transitions to Adulthood, Research Network Working Paper*, March.
- Settersten, R. A. – Mayer, K. U. (1997): The Measurement of Age, Age Structuring, and the Life Course. *Annual Review of Sociology*, 23. 233–261.
- Shanahan, M. J. (2000): Pathways to Adulthood in Changing Societies: Variability and Mechanisms in Life Course Perspective. *Annual Review of Sociology*, 26. 667–692.
- Shanahan, M. J. – Porfeli, E. J. – Mortimer, J. T. – Erickson, L. D. (2005): Subjective Age Identity and the Transition to Adulthood: When do Adolescents Become Adults? In Settersten, R. A. – Furstenberg, F. F. – Rumbaut, R. G. (eds.): *On the Frontier of Adulthood: Theory, Research, and Public Policy*. Chicago University Press, Chicago, 225–255.
- Smith, T. W. (2004): Coming of Age in Twenty-First Century America: Public Attitudes towards the Importance and Timing of Transitions to Adulthood. *Aging International*, 29/2. 136–148.
- Somlai, P. (2007): A posztadolescensek kora: Bevezetés. In Somlai Péter (szerk.): *Új Ifjúság: Szociológiai tanulmányok a posztadolescensekről*. Napvilág, Budapest, 9–43.
- Spéder, Zs. (2005): Az európai családformák változatossága: Párkapcsolatok, szülői és gyermeki szerepek az európai országokban az ezredfordulón. *Századvég*, 37. sz., 3–47.
- Spéder, Zs. – Kapitány, B. – Neumann, L. (2009): Life-course Transitions in Hungary Before and After the Societal Transformation. In Anxo, D. – Bosch, G. – Rubery, J. (eds.): *The Welfare State and Life Transition: A European Perspective*. Edward Elgar, Cheltenham, 287–327.
- Székely, Gné (2002): A fiatalok lakásviszonyai. In Szabó A. – Bauer B. – Laki L. (szerk.): *Ifjúság 2000: Tanulmányok I*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 116–130.
- Tomanović, S. – Ignjatović, S. (2006): Attitudes on Transition to Adulthood among Young People in Serbia. *Sociologija*, 48/1. 55–72.
- Vaskovics, L. (2000): A posztadolescencia szociológiai elmélete. *Szociológiai Szemle*, 4.
- Wallace, C. – Kovatcheva, S. (1998): *Youth in Society: The Construction and Deconstruction of Youth in East and West Europe*. MacMillan, London.

Westberg, A. (2004): Forever Young? Young People's Conception of Adulthood: The Swedish Case. *Journal of Youth Studies*, 7/1. 35–53.

Tárgyszavak:

Felnőtté válás
Társadalmi attitűdök
Szerepátmenetek
Pszichológiai fejlődés

**WHAT MAKES SOMEONE ADULT?
THE ROLE OF FAMILY TRANSITIONS AND INDEPENDENCE
IN OPINIONS ABOUT BECOMING ADULT**

Abstract

In the present paper we examine what criteria are considered necessary for regarding someone as adult, in the light of the profound changes that has taken place in the process of becoming adult in the last few decades. We use data from the Hungarian supplementary questionnaire of the fourth wave of the European Social Survey (2008; n = 1544). Questions were asked about how important age, as well as different sociological and psychological attributes are for girls or boys to be considered adults. A split ballot design was used.

Most people associated adulthood with psychological maturity, reaching age 18, finishing school, being employed full-time and gaining financial independence, while establishing one's own family was seen as less important. Criteria of adulthood can be categorized into two groups, that do not coincide with the duality of life course transitions and individualistic psychological attributes that literature often refers to. The factor of "independence" includes responsibility, independent decision-making, reaching age 18 and finishing education. "Family" factor incorporates leaving the parental home, partnership, marriage and parenthood. Employment and financial independence are related to both factors with equal strength.

Opinions about adulthood are related to people's social position and life course experiences only to a limited extent, in sharp contrast with the high variability of their actual transitioning behaviour. The homogeneity of views entails that there may be a collective map in Hungarian society about what it takes to become adult.